

מאבק היישוב היהודי בשלטונות המנדט הבריטי

א. ידע:

מאבק היישוב התבטא בפעולות שבוצעו בעת ובעונה אחת בתחומים שונים. להקלת הלימוד רצוי להתמקד בכל תחום בנפרד.

המאבק הצבאי: מטרות והישגים

- הקמת תנועת המרי העברי – גורמים, דרכי פעולה, דוגמה לאחד מהמבצעים, נסיבות פירוקה.
- עיקרי המחלוקת בין עמדת היישוב המאורגן ובין עמדת ה'פורשים', היחסים בין המחותרות
- לאחר התפרקות תנועת המרי העברי: מאפייני כל גישה והשוני ביניהן. הדגמה באמצעות אחד מהמבצעים הצבאיים.

העפלה – המאבק להבאת עולים לארץ:

- המאבק המתמשך להבאת מעפילים חרף המדיניות המגבילה של הבריטים והקשיים שהערימו. המאמצים שהיו כרוכים בהבאת כל אונייה ואונייה (רכישת האוניות, ארגון הצוות, ארגון העולים המוכנים לעלות, המסע, מבצע הורדת המעפילים לחוף והסתרתם בקיבוצים).
- ליווי המעפילים שנתפסו על ידי הבריטים למחנות או בחזרה לאירופה (אקסודוס).
- הניסיון לפגוע בתחנות המכ"ם הבריטיות.

התיישבות: מטרות והישגים

- רכישת קרקעות.
- התיישבות כמעצבת גבולות (11 הנקודות בנגב, פרשת ביריה).

לדיון:

מדוע שינה היישוב את מדיניותו כלפי בריטניה בסיום המלחמה?

ב. מיומנויות:

- ניתוח מקורות מילוליים
- ניתוח מקורות חזותיים
- הבנת נושא בהקשרו ההיסטורי הרחב
- הכללה
- מבט על
- יישום

- הערכת מהימנות של מקור היסטורי

ג. שיעורים מקוונים:

מאבק הישוב היהודי בשלטונות המנדט הבריטי – אילנית אזרואל-כהן: [שיעורים ומצגות](#)

ד. שאלות מתוך בחינות בגרות:

לפניכם מקבץ שאלות שהופיעו בבחינות הבגרות בשנים האחרונות. ליד כל שאלה צוין סוג השאלון (רגיל, סח"ב), וכמובן – מועד הבחינה. הינכם מוזמנים להשתמש בשאלות אלה ולהתאימן לתלמידים:

1. **שאלה מתוך בחינת בגרות שאלון 022281, חורף תש"ף:** סעיף א' של השאלה קושר בין מטרות הישוב היהודי בתחום ההתיישבות, לבין פעולה אחת בתחום זה, ובכך דורש למעשה מהתלמיד להתמודד עם נושא זה בצורה משמעותית, ולא כאוסף של פרטים ואירועים. סעיף ב' של השאלה מחייב את התלמיד לחבר בין שני עניינים שאותם למד בנפרד – ההעפלה מזה והחלטת בריטניה להעביר את שאלת ארץ ישראל לאו"ם מזה. חיבור זה הוא עיבוד עצמי של התלמיד על בסיס מה שלמד, ומכאן שהוא מבטא חשיבה מסדר גבוה.

מאבק היישוב בשלטון הבריטי והעברת שאלת ארץ-ישראל לאו"ם

א. הסבר את המטרות של היישוב היהודי בתחום ההתיישבות בארץ-ישראל בשנים 1945-1947, והצג פעולה אחת של היישוב היהודי בתחום זה. (11 נקודות)

ב. הסבר את ההשפעה של ההעפלה על החלטת בריטניה להעביר את שאלת ארץ-ישראל לאו"ם.

הצג שני גורמים נוספים שהשפיעו על החלטה זו.

(14 נקודות)

2. **שאלה מתוך בחינת בגרות שאלון 022281, קיץ תשע"ט:** המטלה השנייה בסעיף הראשון דורשת מהתלמיד רמה של יישום: הוא נדרש ליישם את מה שלמד על עמדת היישוב כלפי בריטניה באמצעות זיהוי עמדה זו, שאותה למד, במקור חזותי שאותו לא הכיר. סעיף ב' מבטא חשיבה מסדר גבוה הדורשת מהתלמיד יכולת של הכללה, ראיית מבט על וחיבור בין נושא שלמד – פעולות בתחום ההעפלה וההתיישבות – לבין היבט רחב ביותר – קידום מטרות הציונות. כמובן שזוהי שאלה פתוחה ורחבה מאד ומאפשרת מגוון של תשובות, ובלבד שהתלמיד יבסס על ידע היסטורי.

מקור — שלטון המנדט הבריטי והיישוב היהודי (בשנים 1945-1947).

- א. עיין בנספח שבו מוצגת קריקטורה שפורסמה בשנת 1947 בעיתון "אשנב" (הביטאון הלא-רשמי של ארגון ההגנה).
— על פי מה שלמדת, מדוע שינתה הנהגת היישוב היהודי את מדיניותה כלפי בריטניה עם סיום מלחמת העולם השנייה?
— הסבר כיצד עמדת היישוב היהודי כלפי בריטניה בשנים 1945-1947 באה לידי ביטוי בקריקטורה.
בסס את תשובתך על שתי דוגמאות מן הקריקטורה.
(13 נקודות)

- ב. הצג פעולה אחת מתחום ההעפלה ופעולה אחת מתחום ההתיישבות שנקט היישוב היהודי בשנים 1945-1947, והסבר כיצד כל אחת מן הפעולות שהצגת קידמה את מטרות התנועה הציונית. (12 נקודות)

נספח לשאלה 14: קריקטורה*

(מ' נאור וד' גלעד, ארץ ישראל במאה העשרים, משרד הביטחון, 1991, עמ' 351)

* הדמות המוצגת בקריקטורה היא של ארנסט בוויין, שר החוץ של בריטניה בשנים 1945-1951.

3. שאלה מתוך בחינת בגרות שאלון 022281, חורף תשע"ט: הייחודיות בשאלה זו היא בחיבור בין שני נושאים הנלמדים כפרקים שונים בתוכנית הלימודים – המחלוקת בין הישוב המאורגן לבין "הפורשים", ופרשת אלטלנה. חיבור זה מכניס את פרשת אלטלנה לתוך הקשר היסטורי רחב שמאפשר לתלמיד להבין את שורשיה העמוקים של המחלוקת שבאה לביטוי בעימות האלים שהתפתח בפרשה זו. בנוסף, הדרישה בסעיף א' חושפת את התלמיד למורכבות של המציאות ההיסטורית בכך שהוא מתבקש להסביר נימוק אחד לכל אחת מהעמדות במחלוקת. גם סעיף ב' דורש חשיבה מסדר גבוה, משום שתלמיד לא נדרש כאן רק לחזור על מה שלמד, אלא לבסס הסבר לתשובתו על הסיבה בגינה עוררה פרשת אלטלנה מחלוקת כה עזה. כמובן שעליו להתבסס על הידע שרכש.

מחלוקות פוליטיות-אידאולוגיות בשנים 1945-1948

א. הצג את שתי העמדות במחלוקת בין היישוב המאורגן ובין "הפורשים", בנוגע לדרך המאבק בבריטים. הסבר נימוק אחד לעמדתו של כל אחד מן הצדדים במחלוקת (סך הכול – שני נימוקים).

(12 נקודות)

ב. הצג את עיקרי פרשת אלטלנה.

מדוע פרשה זו עוררה מחלוקת כה עזה? הבא שתי סיבות.

(13 נקודות)

4. שאלה 14 מתוך בחינת הבגרות עתירת המדיה, חורף תש"ף, שאלון 022287: סעיף א' של השאלה כולל שימוש באינפוגרפיקה: מידע חזותי – מספרי האוניות שהגיעו במסגרת מבצע ההעפלה, ונמלי המוצא שלהן; הנפשה של מספרי המעפילים וגורלם; סיפורי אוניות. משמע שאלה זו משלבת בין שימוש בטקסט חזותי וטקסט מילולי. הדרישה מהתלמיד היא ליישם את המידע שלמד. גם בסעיף ב' היה על התלמיד להשתמש במה שלמד על קשיי מפעל ההעפלה כדי לזהות קשיים אלה באינפוגרפיקה שלפניו.

<https://storage.cet.ac.il/ExamsViewer/history/022287/2020/bagrut/winter/hebrew/questions14-16.htm>

5. שאלה מתוך בחינת בגרות בסחל"ב, שאלון 022271, קיץ תשע"ט: בסעיף א' התלמיד נדרש ליישם כלי הערכת מקור היסטורי. בסעיף ב' באה לביטוי מידת שליטתו במיומנות הבעת עמדה, המבוססת על נימוקים היסטוריים.

תנועת המרי העברי

א. הקטע שלמניך לקוח ממוסמך שהגישה תנועת המרי העברי למועדת החקירה האנגלו-אמריקנית בשנת 1946.

קרא אותו וענה על השאלה שאחרי.

בסתיו 1945 התברר כי גם הממשלה הבריטית הנוכחית בנדה בהתחייבויות של בריטניה הגדולה ובהתחייבויות המיוחדות של מפלגת השלטון. רק אז התחילה לפעול תנועת המרי העברי. אבל אין לכנות את פעולותיה בכינוי 'טרור'. אם יש טרור בארץ הזאת הרי זה הטרור מצד השלטונות. כך הוא הדבר בעינינו. אם נגד סירה רעועה, המסיעה מאות אחדות של פליטים, שולח השלטון הבריטי אווירוני סיור ואוניות משחית, אם הוא מפעיל נגדה תחנות רדאר משוכללות, אם הוא מקים תחנות משטרה מיוחדות על חוף הים, אם הוא משתמש בצבא מוטס ובמשטרה ממונעת לגילוי המעפילים שירדו בסתר אל החוף, הרי זה טרור נגדנו. וכאשר אנחנו פוגעים בכל אלה, אנו מתנגנים מפני השלטונות. כאשר אנחנו תוקפים לצורכי הגנתנו איזה שהוא מכשיר דומם של השלטון, אנו מקפידים על כך שלא לפגוע באנשים עד גבול הסיכון של הצלחת הפעולה וביטחון אנשינו. אבל השלטון מחזיק בכלא מאות אנשים צעירים ללא דין ומשפט ומגרש לגלות מאות יהודים ללא כל הסתמכות על החוק. אכן, טרור בארץ נוקטים השלטונות.

(מעובד על פי קובץ מסמכים בתולדות המדינה, מרכז ההסברה והתוצאה לאור של משרד הביטחון, 1981, עמ' 51-52)

הסבר כיצד סיבה אחת להקמת תנועת המרי העברי ואחת מדרכי פעולתה באות לידי ביטוי בקטע.

הערך את האיכות של מסמך זה בתור מקור ללימוד נושא תנועת המרי העברי. נמק את תשובתך.

(20 נקודות)

ב. לדעתך, האם פירוק תנועת המרי העברי היה מעשה נכון? נמק את עמדתך, ובסס אותה על עובדה היסטורית אחת.

שאינה כתובה בקטע. (15 נקודות)

ה. הצעות למטלות נוספות:

צפו בסרטון "דקותיים" על תנועת המרי העברי (2:14 דקות)

<https://www.youtube.com/watch?v=rRIJzrcqF3o>

1. מדוע הוקמה "תנועת המרי העברי" לפי הסרט?
2. כיצד פעלה? מה המכנה המשותף לפעולותיה?
3. מדוע פורקה התנועה?

4. כיצד יוצר הסרט חיבור בין פעילות התנועה לבין החלטת הבריטים לעזוב את ארץ ישראל? לדעתך, האם פעילות התנועה באמת תרמה להחלטת הבריטים לעזוב את הארץ?

צפו בקטע ערוך מתוך הסדרה "תקומה" (56:13 דקות):

<https://www.youtube.com/watch?v=nPUV-xc9SNs>

1. כיצד בא לביטוי בסרט שיתוף הפעולה בין הישוב היהודי בארץ לבין המעפילים?
2. מדוע הוקמה "תנועת המרי העברי" על פי הסרט?
3. מה ההבדל בתיאור פיצוץ מלון המלך דוד בין סרט זה לבין מה שראית בסרט שבקישור הקודם (דקותיים)?
4. בסרט מובאת רק עדותו של מנחם בגין על פיצוץ מלון המלך דוד. אילו עדויות נוספות היית רוצה לשמוע כדי לקבל תמונה מלאה של האירוע? הסבר את דבריך ונמק באמצעות שתי עובדות היסטוריות.
5. על פי הסרט, מדוע הסכים בן גוריון לרעיון חלוקת הארץ, וכיצד תרמה הסכמתו זו לעזיבת הבריטים את הארץ?

צפו בפרק מהסדרה "ארץ מולדת" (14:22 דקות):

<https://www.youtube.com/watch?v=Z0FxyTCUIgU&list=PLJnkL1wvqddIKVvpAT79Hz63NAUjPbKXZ>

1. לפי הפרק, כיצד התנהל מפעל ההעפלה באירופה: מי היה שותף לפעילות, כיצד פעלו?
2. כיצד פעלו הבריטים ב"שבת השחורה" לפי הפרק?
3. בכלא הבריטי התנהל ויכוח בין איש ה"הגנה" לאיש אצ"ל. מה הנימוקים של כל אחד מהם בשאלה כיצד יש לפעול נגד הבריטים? באיזו מהעמדות אתה תומך? נמק תשובתך בעזרת עובדה היסטורית אחת.

צפו בסרטון המקורי שצולם בעת הקמת 11 הנקודות בנגב (5:51 דקות):

<https://www.youtube.com/watch?v=Jrcuxz594bU&t=56s>

1. כיצד התנהל מבצע ההתיישבות בנגב?
2. ציין את שמות הישובים המופיעים בסרט שהוקמו במסגרת המבצע. מצא ישובים אלה במפה והסבר מדוע הוקמו ישובים אלה דווקא שם.